

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВУ НА СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ У ВИПАДКУ ЗАКРИТТЯ ГІРНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ю. О. Волотковська, асистент, ДВНЗ «НГУ», volotkov@ukr.net

У статті удосконалюється методика формування резерву у випадку закриття вугледобувного підприємства, яке виступає основним роботодавцем регіону. Запропоновано використовувати в удосконаленій методиці спеціальні індекси та коефіцієнти, які дозволять уникнути ряду соціальних та економічних недоліків існуючого методичного підходу. Обґрунтовано доцільність зниження рентних платежів при використанні запропонованої методики.

Ключові слова: рентна ставка, оцінка запасів, фінансовий резерв, закриття вугледобувного підприємства, соціальне забезпечення, індекс динаміки зміни кон'юнктурної складової на вугільному ринку, коефіцієнт можливого безробіття у регіоні.

Постановка проблеми. Практика реформування вугільної промисловості повинна враховувати не тільки напрацьований досвід в даній галузі, а й практику і досвід європейських країн у питанні формування довгострокового забезпечення для виплат своїм співробітникам у разі закриття підприємства.

Існуюча в Європі методика формування забезпечення для наступних виплат колишнім співробітникам ґрунтується на системі Defined Benefit [1], основу якої складають актуарні припущення, причому для найкращої оцінки підприємством параметрів, які визначатимуть остаточні витрати на формування майбутнього резерву, використовуються не тільки фінансові припущення, але й демографічні, до складу яких входять показники плинності кадрів, інвалідності та дострокового виходу на пенсію, смертність, а також частка працівників з утриманнями.

Сформована в Україні практика припинення діяльності будь-якого суб'єкта господарювання свідчить про відсутність коштів для виплати по забезпеченням, тим більше коли йдеться про вугледобувну галузь. Як правило, закриття шахті передувє період збитковості і стагнації в діяльності підприємства, який зазвичай закінчується повній відсутністю коштів на рахунках.

На основі існуючої практики в Україні та використовуючи європейський досвід у формуванні резервів для майбутніх соціальних виплат, виникла необхідність у розробці такої методики формування резерву на випадок закриття вугледобувного підприєм-

ства, завдяки якій сума накопленого резерву не буде залежати від фінансового результату підприємства в кінці терміну його існування і дозволить накопичити необхідну суму для подальших виплат з урахуванням всіх ринкових коливань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій сфері існує ряд як вітчизняних, так і зарубіжних методик економічної оцінки родовищ і методології створення резервів на екологічні витрати (наприклад, рекультивацию) у разі закриття гірничодобувного підприємства, але питанням створення резервів на фінансування соціальних потреб в регіоні, які були викликані закриттям гірничого підприємства, та питанням пошуку коштів на ці витрати в основному займаються вчені пострадянського простору. Це обумовлюється тим, що досі існує проблема неврегульованості прав власності на надра та землю у разі закінчення строків дозволу на видобуток корисних копалин, бракує грошей у місцевих бюджетах та законодавчі акти з питань регулювання самої процедури консервації або закриття вугледобувного підприємства досі не досконалі.

Останні десятиріччя питанням управління соціальними процесами при реструктуризації вугільної промисловості присвячені наукові роботи багатьох українських і зарубіжних вчених. Економічні наслідки від використання різноманітних методик формування рентних платежів та оцінку вартості закриття шахт у своїй роботі розглядає В. А. Моисєєнков [2], О. Н. Сухіна [3] та ін. Так

Л. В. Батченко. [4] аналізує фактори, які впливають як на соціальні показники, які виявляються в падінні престижності шахтарської праці, зниженні якості життя і здоров'я, збільшенні числа інвалідів, утриманців, у напруженості соціального клімату в шахтарських регіонах. Вдосконаленням методичної бази розподілення коштів, що виділяються на соціальні потреби в гірничодобувній галузі займається А. В. Петенко [5]. Аналізом досвіду європейських вугледобувних держав з питань соціального регулювання трудових відносин та порівнянням з існуючими програмами соціально-економічного розвитку у вугільній промисловості займався Г. Ю. Дорошенко [6]. Більшість науковців у своїх роботах розглядають необхідність соціальних та екологічних витрат після закриття гірничодобувних підприємств, але не запропоновують ніякого механізму капіталізації цих коштів на випадок несподіваного закриття гірничого підприємства з політичних причин або банкрутства з економічних.

Сьогодні у зв'язку зі сформованою соціальною, економічною та політичною напруженістю у вугленосних регіонах України найбільш важливо стало питання про створення додаткових резервів для фінансування соціальних витрат при закритті основних роботодавців у деяких регіонах країни. При цьому накопичуватися ці кошти повинні не на рахунках гірничих підприємств, а у майбутніх розпорядників коштів.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є вдосконалення методики формування фінансового резерву на соціальні потреби у випадку закриття вугледобувних підприємств з урахуванням специфіки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вугільна галузь України свого часу формувалася як базова галузь, що забезпечує загальну зайнятість в окремих регіонах держави, тому у випадку закриття основного роботодавця регіону місцеві громади мають велику кількість соціальних та економічних проблем, які обумовлені відсутністю роботи для окремих професій та спеціальностей. Для вирішення цих проблем основну частку платежів необхідно буде нести місцевим бюджетам різних рівнів. При складанні міс-

цевих бюджетів на ці витрати через великий дефіцит, як правило, немає коштів. Регіон стає дотаційним і живе в подальшому в очікуванні субсидій, що в цілому відображається на фінансуванні поточних витрат, що може в перспективі призвести до соціальної та політичної нестабільності в регіоні.

Закриття гірничого підприємства є довшим процесом. Витрати на закриття шахт і обслуговування вже законсервованих шахт становлять близько 1 млн. гривень на місяць на шахту (по цінам 2013 року). Зазвичай ці витрати не відносять до рекультивациі, а прирівнюються до соціальних виплат, хоча як правило сюди відносяться вентиляція і водовідлив.

В Україні з 01.01.2015 набуває чинності порядок формування фінансового резерву для вирішення ряду питань при закритті гірничих підприємств, але його дія буде розповсюджена тільки на державні підприємства, що знаходяться в комерційній оренді або на умовах концесії [7]. Дана методика розповсюджується тільки на видобуток кам'яного вугілля та лігніту, а також їхню переробку.

Розмір резерву визначається за формулою:

$$B = D \cdot I_n \cdot K_i \quad (1)$$

де B – розмір відрахувань до фінансового резерву для закриття вугледобувних підприємств за звітний квартал (гривень); D – загальна кількість видобутого вугілля вугледобувним підприємством за звітний квартал (тонн); I_n – індекс ліквідації вугледобувного підприємства (гривень за 1 тону). Цей індекс за існуючою методикою повинен визначатися для кожного вугледобувного підприємства не частіше ніж один раз на рік за ініціативою Міненерговугілля або орендаря чи концесіонера у разі зміни середньої вартість ліквідації вугледобувного підприємства відповідної групи та категорії (гривень) та середніх промислових запаси вугледобувного підприємства відповідної групи та категорії (тонн); K_i – коефіцієнт індексації, який визначається від індексу цін на будівельно-монтажні роботи по Україні в цілому, визначені за попередній квартал до кварталу затвердження індексу ліквідації на підставі даних Держстату.

Ця методика має ряд соціальних недоліків:

- при її використанні не розглядається рівень безробіття в даному регіоні;
- не враховується скільки всього економічно активного населення працює на цьому гірничодобувному підприємстві або займається його обслуговуванням;
- не приймаються до увазі вікові характеристики населення.

Треба враховувати, що при закритті гірничодобувного підприємства велика кількість економічно активного населення в той момент в цьому вугледобувному регіоні може наблизитися до пенсійного віку. З чого випливає відсутність доцільності їх подальшої трудової переорієнтації. В цілому можна зазначити, що у діючої методики не враховані демографічні актуарні припущення, що використовуються в країнах Європейського союзу.

Економічні недоліки даної методики полягають в тому, що індекс цін на будівельно-монтажні роботи в цілому не відображає всіх економічних змін у даному регіоні, кон'юнктури цін на корисні копалини і ціни на вугілля зокрема як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому. Крім того, у будівельній галузі може спостерігатися або зріст цін на будівельні роботи, який збільшить розмір виплат у резерв, або криза, яка сприятиме використанню в розрахунках заниженого коефіцієнта при формуванні фінрезерву.

Для усунення усіх недоліків у існуючій методиці та часткового використання актуарних припущень було запропоновано ввести інші коефіцієнти у методику розрахунку резерву.

У ході проведення статистичних досліджень існуючих статистичних показників в Україні та Європейському союзі, були отримані залежності, які дозволили запропонувати замість індексу цін на будівельно-монтажні роботи індекс динаміки кон'юнктурних коливань обсягів добування паливно-енергетичних корисних копалин, який дозволить враховувати вплив часу, ринкову ставку та зміну цін на

Методичний інструментарій прогнозування річного темпу зростання ціна на готову продукцію у видобувній галузі та

індексу інфляції ґрунтується на середньомісячних показниках, які містяться в опублікованих статистичних даних економічного і соціального розвитку країни на майбутній період.

Враховуюче вище наведене, пропонується змінити індекс I_n на індекс динаміки кон'юнктурної складової, який буди розраховуватися наступним чином:

$$I_o = \frac{I_u^{kk} \cdot I_o^n}{1 + E} \quad (2)$$

де I_u^{kk} – індекс цін виробників промислової продукції у добуванні паливно-енергетичних корисних копалин для відповідного регіону,

I_o^n – індекс обороту та реалізації продукції добувної промисловості (вугілля) в Україні;

E – безрискова ставка. Як безризикову ставку доходності пропонується обирати доходність державних цінних паперів або середню ставку за депозитами провідних вітчизняних банків. Зважаючи на фінансову нестабільність у банківському секторі України, яка спостерігається останнім часом, відсутністю відповідності у строках депозитів, що пропонуються комерційними банками, при визначенні безрискової ставки доходності пропонується використовувати облігації внутрішньої державної позики або облікову ставку НБУ.

Така кількість та набір запропонованих коефіцієнтів обумовлюється галузями споживання цього виду корисної копалини. У нашому випадку вугільна промисловість є складовою бюджетоутворюючих галузей України (електроенергетика та чорної металургії). В їх структурі вона займає провідну роль, а також виступає складовою у ціноутворенні багатьох енергоємних товарів.

Як бачимо з рис.1, існуючий та запропонований коефіцієнти не залежать один від одного. Наприклад, у 2010 році у Львівській області більшість вугледобувних підприємств були збитковими, але у будівельній галузі після різкого падіння цін після кризи 2008 року спостерігалась стабільність і ціни не зменшувалися. Використання в розрахунках індексу зміни кон'юнктурної складової дозволяє при

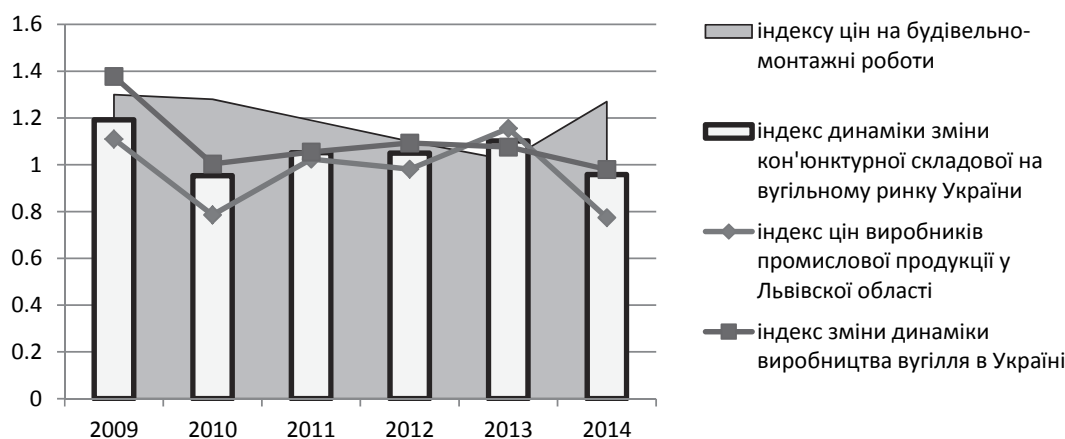

Рис.1. Порівняння існуючого та запропонованого коефіцієнтів, використаних у методикі (розроблено автором)

формуванні резерву враховувати зміни на ціни корисних копалин не тільки в даному регіоні, але в країні в цілому. При зміні цін на світовому ринку в вільно конвертованій валюті та зростанні курсу долара використання індексу цін виробників продукції дозволить збільшити сума резерву за рахунок зростання фінансового прибутку підприємства.

В цілому мета використання запропонованого індексу кон'юнктурної складової при зниженні формування резерву буде направлена на підвищення конкурентоздатності вугледобувного підприємства на конкретній ділянці часу і тим самим дозволить збільшувати виробничі потужності або інвестувати додаткові кошти на освоєння нових гірничих ділянок.

На основі усього вищевикладеного пропонується визначати фінансовий резерв на випадок закриття будь-якого гірничодобувного підприємства наступним чином:

$$B = D \cdot I_0 \cdot I_3 \cdot I_6 \quad (3)$$

де B – розмір відрахувань до фінансового резерву (гривень);

D – загальна кількість видобутого вугілля вугледобувним підприємством за звітний квартал (тонн);

I_0 – індекс динаміки зміни кон'юнктурної складової на вугільному ринку України (див. рис. 1), який визначається як середня величина між трьома індексами: індексом цін виробників промислової продукції добувної промисловості (ПЕК), індекс зміни динаміки виробництва

вугілля, індекс зросту промислового виробництва.

I_3 – удільна вартість балансових запасів (гривень/тонн), отримана в результаті техніко-економічної оцінки родовища. Цей показник розраховується на дату отримання техніко-економічної оцінки і далі не змінюється, його фінансові припущення у актуарних розрахунках будуть враховані у попередньому показнику I_0

I_6 – коефіцієнт можливого безробіття у регіоні, враховуючий частку працівників вугледобувного підприємства в загальній чисельності економічно активного населення регіону.

Грошові кошти, що будуть надходити від вугледобувних підприємств на рахунок формування фінансового резерву, повинні накопичуватися на рахунках громади з подальшим витрачанням на розвиток інфраструктури і створення нових робочих місць, що надалі дозволить профінансувати зміну профорієнтації економічно активного населення або надати допомогу з переїздом в регіони, де така професія буде затребувана. В результаті проведеного дослідження надходжень до державного бюджету (рис.2) останні два роки спостерігається різке зростання надходжень від платежів за використання надрами як при видобутку копалин, так і при використанні підземних сховищ. Відносно зростання даних надходжень має ряд недоліків.

По-перше, збільшення надходжень від

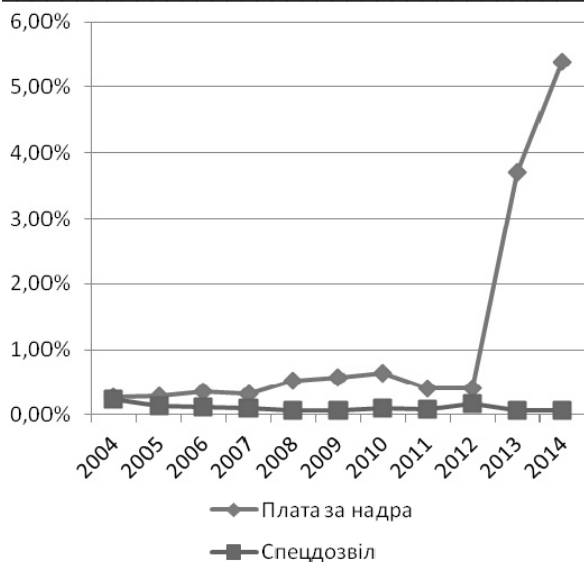

Рис. 2. Динаміка надходжень плати за користування надрами у доходах Державного бюджету [3]

цих платежів призводить до ще більшого ускладнення просування українських підприємств на міжнародному ринку.

По-друге, майже всі платежі, крім платежів від невеликої кількості місцевих корисних копалин, йде до державного бюджету х наступним витрачанням у відповідності з основним кошторисом країни.

Незважаючи на велику кількість досліджень та обґрунтованих пропозиції, висунутих як українськими вченими так й іноземними фахівцями-практиками щодо покращення стану вугільної промисловості, остання знаходиться в кризовому стані. В державі практично відсутня ефективна стратегія розвитку та дієва економічна політика відображення та розвитку галузі. Про це свідчить і той факт, що на найбільш збитковій шахти, які давали лише 10% видобутку станом на 01 січня 2014 р., припадає третина всіх державних дотацій.

В умовах сучасної кризи проблема інвестиційної привабливості набуває більш гострий характер – безліч компаній потребують інвестицій не стільки для зростання показників, скільки для підтримки господарської діяльності. При цьому гірничодобувні підприємства не є винятком. У таких умовах застосування порядку формування резерву на випадок закриття, який виконуватиме фіскальну функцію на регіональному рівні, може від лякати потенційних інвесторів знизити і без того низьку інвестиційну

привабливість вугледобувних підприємств. Для рішення ситуації, котра може негативно вплинути на прибутковість гірничої галузі, пропонується скоротити ставку рентних платежів.

Висновки. Запропонована методика розрахунку резерву дозволяє враховувати не тільки обсяг добутої корисної копалини та прив'язуватися до кількості корисної копалини, яка ще не здобута, але вже розвідана в регіоні, а також до демографічних та фінансових змін у регіоні та державі взагалі. Реалізація даної методики дозволить спростити процедуру вирішення питань щодо фінансування соціальних потреб економічно активного населення в депресивних вугледобувних регіонах країни, а також дозволить знизити витрати на утримання шахт, що закриваються, і проведення робіт з їх ліквідації.

Література

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку IAS 19 «Витрати працівникам» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/ua/2013/ias19.pdf>
2. Моисеєнков В. А. Оценка и характер работы по реализации программы закрытия особо убыточных шахт и разрезов / В. А. Моисеєнков // Уголь. – 2009. – № 3. – С. 7–11.
3. Сухина Е. Н. Развитие методологических подходов к экономической оценке минерально-сырьевых ресурсов / Е. Н. Сухина, А. П. Лобасов, М. И. Жишко // Экономика Украины. – 2013. – № 2. – С. 67–80.
4. Батченко Л. В. Возможности регионов Украины в жизнеобеспечении неработающей части населения / Л. В. Батченко // Всеукраїнська наук.-практ. конф. «Економічні проблеми розвитку регіонів та підприємств на початку XXI століття» (м. Полтава, 22–23 листопада 2001 р.). – Полтава : ДТУ ім. Ю. Кондратюка. – 2001. – С. 17–22.
5. Петенко А. В. Объективные специфические территориально-производственные условия функционирования угольных предприятий и их влияние на социальные процессы / А. В. Петенко // Економічні науки: Вісник Хмельницького нац. ун-ту. – Хмельницький, 2007. – Т.2. – С. 180–183.
6. Дорошенко Г. Ю. Анализ зарубежного опыта формирования и оценки корпоративной социальной ответственности в базовых отраслях промышленности / Г. Ю. Дорошенко // Економіка: проблеми теорії та практики: вісник ДНУ–Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – Т. 1, вип. 235. – С. 186–193.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 567 «Про затвердження Порядку формування фінансового резерву для закриття вугледобувних підприємств» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.

В статье совершенствуется методика формирования резерва в случае закрытия угледобывающего предприятия, которое выступает основным работодателем региона. Предложено использовать в методике индексы и коэффициенты, которые позволят избежать ряда социальных и экономических недостатков, выявленных в результате анализа существующей методики. Обоснована целесообразность снижения рентных платежей при использовании предложенной методики.

Ключевые слова: рентная ставка, оценка запасов, финансовый резерв, закрытие угледобывающего предприятия, социальное обеспечение, индекс динамики изменения конъюнктуры составляющей на угольном рынке, коэффициент возможной безработицы в регионе.

Improved method of forming a reserve in case of closure of coal enterprises that are the main employer in the region is outlined. The use of indices and ratios in the methods is offered, which will allow avoiding a number of social and economic shortages identified in the analysis of existing methodology. The expediency of reducing the rental payments using the proposed method is grounded.

Keywords: rent tax, estimation of supplies of minerals, financial reserves, coal-mining enterprise closure, social provisions, index of dynamics of the market component in the coal market, potential unemployment rate in the region.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Вагоновою О. Г.

Надійшла до редакції 12.10.14.